

ב"ח

האור שבסתר

קצת על מגילת אסתר

הרב נתן אופנר

בית מדרש "רעותא"

אדר תשע"ד

▪ על מיקומו של פסוק

במגילת אסתר ישנו פסוק, שבשטף הקריאה איננו שמים אליו לב. הוא לא נמצא במקומו האמיתי ברצף הזמנים של אירועי המגילה, מוצנע הוא הפסוק בין פסוקים נוספים, המתארים את המבוכה שהשתררה בעקבות גזירת המן, עד שאיננו שמים את לבנו לכך, שאם הפסוק היה ממוקם במקומו הראוי לו לפי סדר הזמנים, היתה הסיטואציה שנוצרה בעקבות כך, מביכה וזוקקת התבוננות וביאור. ננסה לסדר את סדר הזמנים והקושי יצוץ מאליו.

"הרצים יצאו דחופים בדבר המלך והדת ניתנה בשושן הבירה והמלך והמן ישבו לשתות והעיר שושן נבוכה. ומדכי ידע את כל אשר נעשה ויקרע מדרכי את בגדיו וילבש שק ואפר ויצא בתוך העיר ויזעק זעקה גדולה ומרה ויבא עד לפני שער המלך כי אין לבא אל שער המלך בלבוש שק. ובכל מדינה ומדינה מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע אבל גדול ליהודים וצום ובכי ומספד שק ואפר יוצע לרבים. ותבואנה נערות אסתר וסריסיה ויגידו לה ותתחלחל המלכה מאד ותשלח בגדים להלביש את מדכי ולהסיר שקו מעליו ולא קיבל."¹

אחרי שהוסרה טבעת המלך וניתנה להמן הרשע, נגזרה הגזרה "להשמיד להרוג ולאבד"². נשלחים רצים לכל מדינות המלך, ובאותו יום של החדש הראשון – חדש ניסן, באותו יום בו הוטל הפור ונגזרה הגזירה "ומדכי ידע את כל אשר נעשה". "ויקראו

¹ אסתר פרק ג טו – פרק ד ד.
² שם ג י"ג

סופרי המלך בחדש הראשון בשלושה עשר יום בו ויכתב ככל אשר ציוה המן אל אחשדרפני המלך..."³ באותו יום ממש, ביג' בניסן, קורע מרדכי את בגדיו, לובש שק ואפר, מרבה בתפילה ותחנונים, ובמקביל מתחיל בכינון פעולה מעשית להעביר את רוע הגזירה. לאחר דיון עם אסתר גוזרים הם צום של שלושה ימים. "ויעבור מרדכי ויעש ככל אשר צותה עליו אסתר - ויעבר מרדכי על דת להתענות ביום טוב ראשון של פסח שהתענה י"ד בניסן וט"ו וט"ז בניסן".⁴ אנו עומדים עתה ביום השלישי לצום, אסתר מבקשת מהמלך לבא עם המן אל המשתה אשר הכינה. במשתה זה היא מבקשת "יבא המלך והמן אל המשתה אשר אעשה להם ומחר אעשה כדבר המלך"⁵. בלילה שבין משתה למשתה, אור לי"ז ניסן, נדדה שנת המלך. למחרת בבקר, בוקרו של י"ז ניסן, חול המועד פסח, מרכיב המן את מרדכי. אחר הצהרים בסוף המשתה, אותו משתה בו מתגלה המן כאיש צר ואויב, נתלה המן על העץ שהכין למרדכי.

מסקירה פשוטה זו עולה, שהמאורעות שהכריעו את הכף להעביר את רוע הגזירה התרחשו בחמישה ימים בחדש ניסן: י"ג ניסן - יום הגזירה, י"ד - ט"ז ניסן ימי התענית, י"ז ניסן - יום תלייתו של המן הרשע. באותו יום בא מרדכי לפני אחשוורוש וזכה לגדולה עד אשר המלך מעביר את טבעתו, אשר הסיר מהמן, למרדכי. בעצם, עיקרו של הנס כבר התרחש אז,

³ שם ג י"ב

⁴ שם ד י"ז ורש"י.

⁵ שם ה

הגזירה כבר בטלה ומבוטלת, אם לא בפועל, לכל הפחות בכוח.

עכשיו נשאל את עצמנו: מתי ידעו רוב היהודים על דבר הגזירה? הרי ימים רבים עוברים עד שהרצים מספיקים לרוץ ולהפיץ את הגזירה. סביר להניח שלרוב המדינות אשר למלך אחשוורוש הגיעה ההודעה על הגזרה הרעה, רק אחרי תלייתו של המן. והנה היהודים גוזרים תעניות: "ובכל מדינה ומדינה מקום אשר דבר המלך דתו מגיע אבל גדול ליהודים וצום ובכי ומספד שק ואפר יוצע לרבים". כולנו צמים ושופכים שיח לפני רבון כל העולמים, ויושב בשמים שוחק ואומר כי כבר בוטלה הגזירה, המן נתלה. אך אסתר, למרבה הפלא, ממתינה, אינה מבקשת מהמלך אישור רשמי לביטול הגזירה. וגם מרדכי לא שולח ספרים לכל מדינות המלך שהיהודים יוכלו להנקם מאויביהם, כפי שהיינו מצפים. כך, לא מתברר ה'נהפוך הוא' עד כ"ג סיוון⁶.

למעלה מחודשיים היינו שרויים בחוסר ודאות, למעלה מחודשיים כל היהודים באבל, בצום, בבכי ובתפילה, ומאליה עולה השאלה - לשם מה? האם לא היו אלו תפילות מיותרות? האם לא לריק התעניינו וצמנו?

אם הפסוק היה מושם במקומו הטבעי ברצף הזמנים, אחר תליית המן, אחר שהגיע מרדכי אל בית המלך, ואולי אפילו לאחר שמרדכי יצא מלפני המלך בלבוש מלכות תכלת וחור⁷ היינו מזדעקים, מה ראו אסתר ומרדכי לדחות את פרסום ביטול

⁶ פרק ח פסוק ט

⁷ אבל עיין מלבי"ם פרק ח פס' טו,

הגזירה? מה היה קורה אילו הודיעו את דבר הישועה הגדולה ב'זמן אמת'?

נתאר לעצמנו את היהודים בני הדור ההוא מקבלים לאחר כמה שנים את מגילת אסתר. עומדים הם וקוראים את המגילה, וכשהם מגיעים לפסוק "ובכל מדינה ומדינה מקום אשר דבר המלך ודתו מגיע אבל גדול ליהודים וצום ובכי ומספד שק ואפר יוצע לרבים", הם נזכרים באותם ימים נוראים, ימים בהם היטלטלו בין ייאוש לתקווה, ימים בהם כולם שפכו צקון לחש לפני שומע תפילות, ימים בהם היתה תחושת האבדן כל כך קרובה... ופתע מתחוויר להם שבעצם כל זה היה מיותר. הייתכן?

5 ■ כוונותיה של אסתר

"מה שאסתר הסתירה הישועה מן הישראל בקרוב ג' חדשים ולמה עשתה כן? בדאי הייתה מחשבתה לטובת ישראל כדי לזכות את ישראל שיתנו ליבם לשוב באמת ובתם לבב לד' ולא יתלו בטחונם עליה, על כן כיסתה הישועה מהם"⁸

ידעת אסתר שפורענות גדולה כל כך לא מגיעה בכדי, יודעת אסתר ש'הסרת הטבעת'⁹ אותה מגלגל ריבונו של עולם אינה מקרית. כשיש גזירה גדולה, המכוון שלה, הפועל היוצא ממנה, צריך להיות גדול לפחות כמותה. הגזירה 'להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים' אינה גזירה שניתן לאמוד אותה בקנה מידה רגיל, התחייבות כליה מלפני מלכו של עולם אינה גזירה

⁸ אוהל יצחק חלק ב עמ' 8 פיסקה י"ט בשם הרבי יעקב דוד מאמשינוב
⁹ ע"פ מגילה י"ב.

היוצאת בזמני משבר רגילים. במצב כזה צריך לשנות לא רק את המעשים, אף לא את המחשבות, כי אם לשנות את אמות המידה המכוננות את המעשים והמחשבות. במצב זה לא מספיק אפילו לשנות את הדרך, בבחינת 'יעזוב רשע דרכו', כי אם לברר את מקורות התשתית של קונספציית החיים. יודעת אסתר שלשינוי זה צריך לסגל כוחות חדשים, להוציא מן הכח אל הפועל כשרונות החבויים במעמקי החיים של כנסת ישראל. יודעת היא שאין זה מספיק לידע שהייתה גזירה, אלא צריך להתעורר בתפילה "שיתנו ליבם לשוב באמת ובתם לבב לד'".

אסתר בהמתנתה מחוללת מהפכה, מהפכה המתרחשת בכל רבדי החיים של עם ישראל. כל מבנה הנפש משתנה ומקבל כוון חדש, כל אדם מישראל מקבל עיניים חדשות.

קשה לחולל מהפכה מדעת. קשה לצער כך את עם ישראל. ואכן רק במצבים מסובכים מאד, במצב של קבלת תורה מחדש, יש מקום לשקול זאת ע"י אנשים גדולים. כך מצאנו גם בשבירת הלוחות על ידי משה.¹⁰

משה מחולל מהפכה, גם אסתר מחוללת מהפכה, אבל אצל אסתר המציאות הטבעית הסכימה עם המהפכה. ניתן לומר שאסתר קראה את המציאות הטבעית, ומתוכה הבינה את מה שנתבע ממנה באותה שעה. לו יצויר שהייתה ניגשת למלך מיד ומבטלת את הגזרה, היה הדבר נראה חשוד ומתמיה, היה אף חשש ששונאי ישראל יטענו שיש פה תרמית, שהרי זה מאד לא סביר שמלך ישנה גזרתו בתוך מספר ימים!

¹⁰ אשר שיברת – יישר כוחך ששברת. שבת פ"ז.

אבל מכח המסיבות הטבעיות, נוצר מצב בו הישועה האלוקית בעצם כבר נגמרה, ה'בכח' של הישועה כבר הופיע, ומשך הזמן שעבר עד להופעת הישועה בפועל, יצר התאמה בין העיניים האנושיות לריבונו של עולם, התאמה שעלתה מכח התפילה של מקהלות רבבות עמך בית ישראל.

▪ על התפילה

כשאדם מתפלל הוא משנה את מרכז הכובד של האישיות שלו. כולנו חיים בתוך הויה המנסה, ובדרך כלל מצליחה, למצא פתרון לבעיות החיים. כשראשו של אדם כואב - הוא לוקח כדור הרגעה; כשאדם חולה - הוא הולך לרופא ומקבל תרופה למחלתו; כשאדם מתקשה בפרנסתו - הוא מוצא עבודה ומכלכל את ביתו; כשעל עם ישראל מאיימים אויבים - הם יוצאים למלחמה ומנצחים. הכל תלוי בעצמה שלנו, בנחישות שלנו ובעיקר בכח הרצון שלנו.

אבל ישנם מצבים בהם אדם חולה - ולצערנו לא נמצאה תרופה למחלתו; אדם קשה יום שלמרות מאמציו - אינו מצליח לפרנס את משפחתו; אויבים רבים מקיפים אותנו - ואנו איננו מוצאים מוצא. לפתע, החיים המאורגנים להפליא מתערבבים, הביטחון העצמי של האדם פג קמעא, החיים הודאיים כל כך מתמלאים מרירות, ואדם עלול ליפול לזרועות הייאוש חלילה. אך הייאוש מגיע ממקום לא נכון, הייאוש נולד מתוך הטלת

מרכז הכובד על תפיסתו של האדם, על בטחונו בעצמו. "אל תבטחו בנדיבים בבן אדם שאין לו תשועה"¹¹.

בדיוק מנקודה זו מתחילה התפילה – התפילה מעבירה את מרכז הכובד אל ריבונו של עולם, אנו נפתחים לראות שהעולם מודרך ע"י כחות עליונים יותר, ע"י מגמות נסתרות. אנו נפתחים לראות שאנו, מכח תפילתנו, מכח דיבורינו הישיר עם ריבונו של עולם הולכים ונחשפים אליהם, הולכים ופועלים מתוכם.

עצם התפילה, עוד לפני הבקשה המפורטת מריבונו של עולם, עצם העמידה לפני מלכו של עולם, פותחת אותנו לאופקים חדשים, להבנה שהמקום שלנו הוא במחיצת מי ש'הוא מקומו של עולם ואין העולם מקומו'. התפילה מעמידה אותנו במצב של דבקות ושייכות לריבונו של עולם, שייכות שהיא עצמית, חיה ופועלת, "ואתם הדבקים בה' אלוקיכם חיים כולכם היום"¹². אדם מסוגל לעמוד בתפילה, דווקא כשהוא מבין שפתרונותיו לשאלות החיים לא מספקים. לתפילה אדם מסוגל להיפתח, כשהוא רואה עד כמה אופק ראייתו מוגבל, עד כמה הבנתו מוגבלת, "וטוב יהיה בעיניך לברכנו". אין זה אומר שהתפילה באה בדווקא מתוך מצוקה או חולשה. אפשר להיפתח אל גדול גם מתוך טוב, מתוך רוממות של הודאה על כל הטוב הגדול – שהוא כל כך גדול, כל כך מקיף, עד שהוא הרבה מעבר ליכולת התפיסה שלנו. תפילה היא מפגש עם

¹¹ תהילים קמ"ו ג
¹² דברים ד ד

אותה נקודה ראשיתית העומדת בין האין ליש; בין הרוממות שלמעלה מההשגה ליש - לעולם המושג לנו.

לאיזה עולם אנו נפתחים בתפילה? אילו אופקים נפתחים לפנינו בעמדנו לפני ד' בתחינה? יש תפילות המעלות אותנו לדבקות ברבש"ע, המוציאות אותנו מזווית החיים הסובייקטיבית, המנערות מאיתנו את שולי האגו. אבל עדיין תפילה שאותה אנו מנסחים במילים, בנויה על איזו הבנה שלנו את המצב, איזו בקשה שלנו.

אך תפילה אינה בהכרח מילים.

שתי קומות בתפילה: הראשונה היא עצם העמידה לפני מלכו של עולם, עוד טרם נפצה את פינו ומבעד לכל מילותינו. עצם עמידה זו יוצרת מצב של היפוך, מצב בו אנו מתחילים את החיים לא מאיתנו אלא מרבש"ע, מצב בו אנו מתאימים את עצמנו אל רצונו של הקב"ה.

הקומה השניה היא הבקשה המנוסחת במילים. היא כבר מתגלה בחיי השעה, בניסיון להתאים את החיים הגלויים שלנו למגמתו של ריבונו של עולם. מבקשים אנו רפואה, ובלב מתלהטת הבקשה לדבקות "כי תהילתנו אתה", מבקשים אנו "ראה נא בענייני וריבה ריבנו" וממעמקינו מתפרצת התובנה ש"גאולה שלמה" אנו מבקשים, לא רק פתרון למצוקות השעה. היום, בזמננו, אנו מנסחים את שבחינו ובקשותינו על פי אנשי כנסת הגדולה, שידעו לשים את המשקל המדויק שבין צרכינו לבין כלות נפשנו באלוקים. הם השכילו ליצור תפילה שאך תעלה אותנו מעלה ותצרף אותנו באש הדבקות הבאה מן ההדיוט והיורדת משמי שמים. אך בתקופת מרדכי היהודי,

שהיה מאנשי כנסת הגדולה, התחבטו אנשי כנסת הגדולה בשאלה זו - איך יוצרים תפילה כזו, איך יוצרים מעמד נפש כזה? איך גם אנו בתפילותינו והתבודדותינו לא נקטין את היחס לריבונו של עולם? איך לא ייווצר חלילה מצב בו אנו מקטינים את היחס לקב"ה על פי צרכינו ואופק ראייתנו המוגבל? תפילה שכזו קשורה לאיזו ראייה שלנו את החיים, למודים אנו לבקש את אשר עם לבבנו. איך ניצור לב, שיהיה מותאם לקב"ה, שהוא ליבם של ישראל?

▪ מה בין תפילה וישועה

כשאסתר נכנסת למלך אחשוורוש ביום השלישי, עת לובשת היא מלכות, נושאת היא תפילה "למנצח על אילת השחר מזמור לדוד. אלי אלי למה עזבתני רחוק מישועתי דברי שאגתי".¹³ עיתים רחוקה היא הישועה מיכולת התפילה שלנו. אנו הולכים בעולמנו הצר ואיננו מצליחים אף להבין את גודל הישועה. איננו מבינים את גודל הישועה לה אנו נזקקים; איננו מסוגלים לצייר בנפשנו את גודל המהפכה אליה אנו מעותדים. 'רחוק מישועתי דברי שאגתי' אומרת אסתר, הישועה רחוקה אף מדברי השאגה, ההכרה מפגרת אחרי עוצמות החיים האדירות.

עצם הידיעה הזו היא הנותנת כח להתפלל תפילה חדשה, תפילה שאינה עומדת בקנה המידה הקודם, אלא מגדילה את האדם להתאמה אל רצונו של ריבונו של עולם. תפילה זו

¹³ תהילים כ"ב א - ב

מגדילה גם את הרצונות הגלויים, מחדשת היא חידושי שפה המביעה באופן ישר את הנכמס במעמקי החיים.

▪ שינוי החיים מכח התפילה

יודעת אסתר שהדור שלה צריך לשנות את כל אמות המידה שהיו עד כה. דור זה צריך לקבל את התורה מחדש, "הדור קבלוה בימי אחשוורוש"¹⁴. דור זה צריך לבא מתוך חופש מוחלט אל התורה ולא מתוך איזשהו מימד של כפיה, דור זה צריך לשאוף ולקדם מחדש את בניין בית המקדש שהופסק, דור זה צריך להופיע את התורה שבעל פה. איך יוצרים שינוי כזה? איך מסתגלים לעוצמות כאלה?

אותה ירידה שהתהוותה בהנאה מסעודתו של אותו רשע, אחשוורוש, כמו אותה הסתבכות שלנו בהשתחווה לצלמו של נבוכדנצר, יצרה מצב של חנק, של כוחות הרוצים להתפרץ ואינם מסוגלים. אותם כחות שהתרכזו והתעצמו בשל 'הסרת הטבעת' עומדים מוכנים להופיע.

עכשיו מתפרצת תפילה המופיעה מדרגה שבה לא רק עצם העמידה מול ריבונו של עולם מותאמת היא לרצונו, אלא גם החיים הגלויים, גם המילים הפשוטות. אותו משבר של שפה, אותו משבר של "רחוק מישועתי דברי שאגתי", הוציא מן הכח אל הפועל את אותה אמת מידה חדשה שכל כך היינו - ועדיין אנו - זקוקים לה.

¹⁴ שבת פ"ח.

יודעת אסתר שכל הדור כולו זקוק לשינוי זה, אין זה שינוי במילים, בשפה, בהכרה הגלויה, כי אם שינוי עמוק בכל מבנה האישיות, ולכן משהה היא את ההודעה על ביטול הגזירה, עד שכל הדור כולו עומד ומתפלל, עד שכל הדור כולו משתנה, עד שזרמי העומק החיים בקרבנו הופכים להיות אמת החיים הגלויה שלנו. אסתר "בודאי הייתה מחשבתה לטובת ישראל כדי לזכות את ישראל שיתנו ליבם לשוב באמת ובתם לבב לד' ולא יתלו בטחונם עליה" "ואני בחסדך בטחתי יגל ליבי בישועתך"¹⁵

מהיכן הייתה לאסתר התעוזה לבנות מהלך כזה בכנסת ישראל? מהיכן שאבה אסתר כחות להשהות גאולה בכמעט שלושה חדשים?

12

▪ שינוי הגישה לתורה

על מנת להבין ולו במעט מזעיר מסוד כוונותיה העליונות, עלינו להעמיק יותר בהבנת השינוי שנתבע מאיתנו, שינוי אותו אנו קונים בכל שנה כשאנו נפגשים בפורים. שינוי זה אינו חל רק על איזו נקודה פרטית, אלא מחדש את כל ההתבוננות שלנו על התורה כולה, על החיים כולם, על הגאולה כולה.

שינוי זה מתחיל מהמילה הראשונה בתורה, ולמען האמת מהאות הראשונה, האות ב'.

"למה נברא העולם בב'?" מה ב' זה סתום מצדדיו ופתוח מלפניו, כך אין לך רשות לדרוש מה למעלה ומה למטה, מה לפניו ומה

¹⁵ תהילים י"ג ו

לאחור, אלא מיום שנברא העולם והלאה.¹⁶ לכאורה תובעים מאיתנו חז"ל לא לשאול שאלות, 'מתירים' הם לשאול שאלות מיום שנברא העולם, אך אדם הרוצה לדעת מה למעלה מה למטה, יאלץ לחנוק שאלות אלו בליבו, כי אין רשות לשאול שאלות אלו. ניתן לנו רק להודות שהתורה לא מתחילה במ' סופית, שאז לא היינו רשאים לפתוח את הפה כלל...

אבל כשאנו בוחנים את ספרותנו התלמודית אנו מוצאים שאלות על כל דבר – מה המקור ומה הסברא, במה נחלקו והאם זהו דין דאורייתא או דרבנן. כיצד זה מתהווה פער כל כך גדול בין חיוניות השאלות שאחרי בריאת העולם לאיסור המוטל על שאלות שלפני בריאת העולם?

ולא שאין לנו ידיעות על מה שקדם לעולם. "תפילה למשה איש האלוקים ד' מעון אתה היית לנו בדור ודור בטרם הרים יולדו ותחולל ארץ ותבל...תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם"¹⁷ "שבעה דברים נבראו קודם שנברא העולם ואלו הן תורה ותשובה וגן עדן וגיהנם וכסא הכבוד ובית המקדש ושמו של משיח."¹⁸

מדוע אסור לנו לשאול אודות דברים אלו? לכשנדייק, נמצא שאף התורה שהתחילה בב' רמזה לנו אודות דברים שקדמו לעולם, התורה לא פתחה באות כ' כי אם באות ב', אותו חלק קטן המצורף לאות ב' מאחוריה, כמו מזמין אותנו להתבונן

¹⁶ בראשית רבה א

¹⁷ תהלים צ"א

¹⁸ פסחים נ"ד.

במה שקדם לעולם, בישראל שקדמו לעולם, בתורה שקדמה לעולם. להתבונן, אך לא לשאול שאלות. מדוע?

התפיסה הפשוטה שלנו רואה את האדם השואל כאדם בעל נועזות מחשבתי, כאדם שאין לו פחד ומורא, כאדם מתמודד ומשתנה. אבל למען האמת לא כל שאלה היא ביטוי לאומץ ורוחני, קיימות שאלות שאדרבה, משאירות את האדם בעולמו הקודם.

מה המקור לשאלה? לאדם יש סדר מובנה בתוך תודעתו, והנה מגיע נתון ומערער על אותה תבנית שהאדם עמל כל כך על שימורה. הנתון מעורר שאלה, ומטרת השאלה היא להגיע לתשובה שתניח את הדעת, שלא תגרום לקריסת התובנות הקודמות, או שלכל הפחות לא תאיים על אושיות המחשבה. השאלה באה מתוך ניסיוננו לדמות את הנתון החדש לכל מערכת הנתונים הקודמת, איננו מסוגלים להישאר עם פרט שאינו קשור, ושאינו מתאים למערכת ההכרתית המוכרת. ואם כך, הרי שהשאלות מנציחות את עולמו הקודם של האדם ומנסות להחיל את אותו עולם, את אותה מערכת תובנות, על העולם החדש שנגלה לעיניה.

כשאנו ניגשים אל מושגים שטרם בריאת העולם ושואלים עליהם שאלות, הרי שאנו מנסים למדוד אותם בכלים שלאחר בריאת העולם, בכלים מוגבלים. במקום להתרומם אל המושגים, במקום ליצור מצב של תנועה, התחדשות והתפתחות, אנו משעבדים את מה שטרם העולם למה שבתוך העולם.

באים חז"ל ומלמדים אותנו פרק בנועזות מחשבתית: אדם, שאין לו פחד מחשבתי, אינו מתיירא מסתירות, אינו מתיירא מעולמות שאינם פועלים לפי קנה המידה של מושגינו. אדם כזה לא נזקק לשאלות כדי לארגן את העולם לפי מערכת מושגיו, כי אם מקשיב לעולם ומוצא את החבוי בו.

המייחד את כל אותם דברים שקדמו לעולם הוא שמגמות אלה יוצרות תנועה בעולם, גורמות לנו לא להסתפק במחשבה אחת, בהגדרות רוחניות קבועות, אלא כל הזמן להתפתח, כל הזמן לגדול.

באה האות ב' ומחדשת את כל חיינו: לא עוד עמדה של שאלה, שנקודת המוצא שלה היא סגירות, שאלה הנובעת מפחד מחשבתי, לא עוד שאלה שמנציחה קבעון, אלא עמדה נפשית של פתיחות ועוז, עמדה שיש בה ענווה והקשבה.

15

▪ אברהם, ההולך לנצח

תחושה זו מלווה את אברהם אבינו בהלכו לארץ ישראל. "לך לך מארצך וממולדתך ומבית אביך אל הארץ אשר אראך"¹⁹. לאברהם לא נמסר המיקום המדויק של הארץ אליה הוא אמור להגיע, אין הוא יודע אפילו את שמה. אברהם הולך. אין הוא הולך אף על פי שאינו יודע לאן, או למרות שאינו יודע, אלא הוא הולך מתוך מה שאינו יודע לאן. אברהם הופך להיות בעל תכונת נפש של הולך²⁰. על מנת לקנות את קדושתה של ארץ ישראל, אנו צריכים להינתק מתפיסות מוגבלות, אנו צריכים

¹⁹ בראשית יב א

²⁰ "ונתתי לך מהלכים בין העומדים" – זכריה ג ז

להשתחרר מהגדרות בעולם הרוח. הליכה רוחנית היא מצב של חוסר שעבוד לעולם מצומצם ומוגבל. היכולת להחזיק מעמד בסערות הרוח, היכולת להכיל סתירות רוחניות ומורכבויות של חיים מתחילה מהיות האדם רך כקנה, מהיות האדם נמצא בתנועה רוחנית מתמדת, תנועה רוחנית של גידול והתרוממות. את התנועה הזו מכוננת התורה מראשיתה, דרך אותן מגמות שקדמו לעולם.

▪ הכח להחזיק עמדה

רבה בר בר חנה מספר שפעם שט בספינה וראה משהו שנראה כמו אי קטן עם חול ועשבים. עלו נוסעי הספינה לאכול שם, וכשאפו ובישלו את ארוחתם, נהיה חם לדג שנראה להם בתחילה כאי. התהפך הדג, ולולי ספינתם שהייתה קרובה, היו טובעים.²¹ איש רוח הוא כדג גדול, "תלמידי חכמים כדגים בים", וכאשר אנו מבקשים למצא בו מנוח, פתרון לבעיות השעה במנותק מבעיות העולם כולו, בנפרד מהים הגדול של דעה את ד', אנו כמעט וטובעים.

כחה של אסתר הוא הכח של החזקת עמדה בעולם של רוח. צריכים אנו לקבל תורה מחדש, צריכים אנו לבנות את התורה שבעל פה. אילו יכולות אנו צריכים לסגל לעצמנו? אנחנו צריכים ליצור אוויר פסגות, מרחב רוחני שאינו מצומצם למערכת ציפיות אנושית, מרחב שהשאלות שבו רק יגדילו את האדם, יעשירו את רוחו, יבנו בו יכולת צפייה עמוקה. אסתר

²¹ בבא בתרא עג:

יודעת שאם היא תגלה את דבר הישועה מיד, הרי שעם ישראל לא ייבנה לשינוי כל הערכים הנתבע ממנו. עם ישראל לא יתרומם, לא ישתנה באופן מהותי, אלא יכניס את סיפור תליית המן וסיפור ההצלה למערכת ההכרות הקודמת, הנעוצה בראיה של גלות. אסתר רוצה ליצור הכנה לבניין בית המקדש – שקדם לעולם, לקניין תורה מחדש – תורה שקדמה לעולם, לאמון מחדש בכנסת ישראל – שמחשבתן קדמה לכל. צריכה להתפרץ תפילה כזו, המרוממת את כל ערכי החיים שלנו אל 'תפיסת אי התפיסה', אל תפיסה העומדת למעלה מהעולם המושגי הצר. התפילות הוציאו מן הכח אל הפועל את הישועה שהייתה מוכנה לבוא, התפילה חשפה את מה שבאמת אנו ראויים לישועה. אין אנו מבקשים משהו שלא קיים, אלא מנסים להתרומם למדרגה שכבר נמצאת, שכבר מוכנה לבוא. התפילה שלנו, השפה שלנו, הופכות להיות כלי ההבעה והחשיפה של המדרגה הזו, ואינה מתיימרת ליצור אותה. מתברר שאכן אנו ראויים לגאולה, מתברר שהתפילה באה מאמון גדול, לא מהרגשת חידלון, לא מאפס תקווה, אלא מאמונה גדולה. מתברר שאכן נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם, מתברר שהגאולה מופיעה מוודאות עליונה המתגלה על ידי רוממות החיים שלנו.

אותן תפילות שארכו כמעט שלושה חדשים, אותן תפילות מיוחדות שיצרו התאמה בין המילים לבין רצונו של הקב"ה, אותן תפילות יצרו תורה חדשה, תורה ענקית היונקת את

חיותה מהעתיד. "וימי הפורים לא יעברו מתוך היהודים"²²
"שכל המועדים יהיו בטלין וימי הפורים לא יהיו נבטלין
לעולם"²³

▪ אסתר מהתורה מנין

מהיכן שאבה אסתר את הכח לעשות מהפך כזה, מהפך לא רק
בסגנון המחשבה, אלא מהפך בכל רבדי החיים?
חז"ל מספרים לנו על סדרת שאלות מתמיהה ששאלו פפונאי
את רבא. אחת מן השאלות הייתה "אסתר מן התורה מנין?"²⁴
לא שואלים פפונאי, ירמיהו מן התורה מנין, אלא דווקא על
אסתר. ורבא אכן עונה להם דרך הפסוק "ואנכי הסתר אסתיר
פני ביום ההוא".²⁵ לכאורה כל הקשר בין אסתר לפסוק אותו
מביא רבא, הוא רק קשר לשוני בין ה'הסתר' לבין 'אסתר'. "מה
שאסתר הסתירה הישועה מן הישראל בקרוב ג' חדשים ולמה
עשתה כן, בדאי היתה מחשבתה לטובת ישראל, כדי לזכות
את ישראל שיתנו ליבם לשוב באמת ובתם לבב לד', ולא יתלו
בטחונם עליה, על כן כיסתה את הישועה מהם, ועל זה מקשה
הגמרא 'אסתר מן התורה מנין', מנין לה ומהיכן למדה שצריך
לעשות כן. על זה תירצה הגמרא שנאמר 'ואנכי הסתר אסתיר
פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה', שמחמת זה שהרעו

²² אסתר ט כ"ח

²³ מדרש שוחר טוב ט

²⁴ חולין קל"ט:

²⁵ דברים ל"א י"ח

לעשות, על כן יסתיר הקב"ה את פני הישועה, ומשמעות הכתוב שאפילו יתן הש"י הישועה, אפילו הכי לא יגלה אותה לעין כל בהתגלות, רק בהסתרות פנים, ובדאי כוונת הש"י הוא כדי שיחזרו בתשובה שלמה לפניו בלב נשבר ונדכה ואז – אלוקים לא תבזה, והקב"ה מתאוה לתפילתן של ישראל, מכאן למדה אסתר שתעשה כן להסתיר מהם הישועה"²⁶.

▪ פנים המתגלים בסתר

הפסוק "ואנכי הסתר אסתיר" מדבר על התקופה שלנו, על דור של ישועה שלמראית עין נראה שרחקה מאיתנו. רחוקה היא הישועה מיכולת הראייה המצומצמת שלנו, רחוקה היא מדברי שאגתנו, וכל כך למה?

בסוף ספר דברים מתואר מצב קשה "ויאמר ה' אל משה, הנך שוכב עם אבותיך וקם העם הזה חנה אחרי אלוקי נכר הארץ אשר הוא בא שמה בקרבנו, ועזבני והפר את בריתי אשר כרתי איתו. וחרה אפי בו ביום ההוא ועזבתים והסתרתני פני מהם והיה לאכול ומצאוהו רעות רבות וצרות ואמר ביום ההוא על כי אין אלוקי בקרבי מצאוני הרעות האלה. ואנכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא על כל הרעה אשר עשה כי פנה אל אלוהים אחרים"²⁷. עם ישראל חוטא, נוהה אחר תרבויות זרות, ומצב זה גורם להסתר פנים. והנה עם ישראל מתעורר לשוב, עם ישראל מגלה שאין אלוקיו בקרבנו, ומה המענה האלוקי לתחילתה של חזרה בתשובה? "ואנכי הסתר אסתיר פני", הסתר בתוך הסתר. המבט הפשטני רואה את הסתר הפנים

²⁶ אהל יצחק שם

²⁷ דברים ל"א ט"ז – יח

כמצב של פירוד וריחוק, מין 'ברוגז', חלילה, בינינו לבין רבש"ע. אבל באמת רבוננו של עולם מופיע את פניו דרך ההסתרים ומבעד להם. "הנה זה עומד אחר כתלנו משגיח מן החלונות מציץ מן החרכים"²⁸.

ההנהגה האלוקית את העולם, יש שהיא מנהיגה את העולם בצורה של אחור; ויש בצורה של פנים; יש והיא מנהיגה את העולם על פי קנה המידה העולמי, מתוך העולם, מה שניתן לעין אדם להבין ולחקור, זהו קנה המידה של אחור, "וראית את אחורי"²⁹; אך יש שהקב"ה מנהיג את העולם על פי רצונו החופשי, אותו רצון העומד למעלה מן העולם, ולא מצטמצם בגבולותיו, אותה הנהגה העומדת למעלה מקנה המידה של העולם ושל בר אנוש "ופני לא יראו"³⁰.

אמנם נאמר למשה 'ופני לא יראו', אך בתפילה איננו מוותרים על מדרגה זו "ברכנו אבינו כולנו כאחד יחד באור פניך" "לך אמר ליבי בקשו פני, את פניך ה' אבקש"³¹. דוד המלך, מקים המלכות בישראל, המאגדת את כולנו כאחד, הוא המסוגל לבנות בנו את השקיקה והשייכות לאור פני מלך חיים. מתוך כך נבנית תפילה חדשה ותורה חדשה.

כשאנו מתחילים לשוב, אנו עדיין עלולים להקטין את הרוח, להסתפק באמיתות מוגבלות, לחפש אי קטן ובטוח לשים בו את מבטחנו ולקבע בו את שאיפותינו. אבל המדרגה העליונה הזו, התובעת מאיתנו התאמה לפני ה', התובעת מאיתנו לדרוש

²⁸ שיר השירים ט ב

²⁹ שמות ל"ג כ"ג

³⁰ שם

³¹ תהילים כ"ז ח

ולבקש את פני ה', לא נותנת לנו מנוח. אנו צריכים להפוך ולהיות דגים בים הגדול, להשתחרר מכל קיבעון מחשבתי. כל עוד נמשיך ונחשוב בצורה סיבתית: דבר זה קרה בגלל חטא זה; המצב ההוא נוצר מפני חטא אחר; בגלל שאין אלוקי בקרבי מצאוני הרעות האלה; וכדומה, איננו משתחררים מרמת ההכרה הקודמת. כאשר אנו חושבים באופן הזה, איננו עומדים ברמה של פני ה'.

פני ה' מתגלים בצורה מסובכת, בצורה של העלמות בתוך העלמות, של הסתרים בתוך הסתרים: איננו מספיקים להירגע ממכה אחת, וכבר נוחתת עלינו השניה, ובכל זה עלינו להחזיק איתנים "כולנו כאחד" כי רק כך יופיע עלינו אור פני ה'. כשם שהתורה לא הייתה ניתנת אם אחד מישראל היה חסר, כך התורה החדשה, תורתו של משיח, התורה שהולכת ונכתבת בדפי ההיסטוריה שלנו, לא יוצאת אל הפועל בלי אותה אחדות.

ההדרכה של ריבוננו של עולם לדור זה של ישועה היא "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל שימה בפיהם למען תהיה לי השירה הזאת לעד בבני ישראל"³². התורה כולה שנקראת שירה, היא זו שנותנת לנו כח, היא זו שאוזרת אותנו בגבורה של עמידה בניסיונות קשים. התורה נקראת שירה כי היא רחבה מהכרה אנושית מוגבלת, כשירה, היא מופיעה מתוך עולם מקיף של נסתר, מְיָם גדול ורחב מופיעים דברי תורה כהברקות עליונות, המביעות מרחבים עצומים, שאין ההכרה המוגבלת מסוגלת להקיף אותם. "וידבר

³² דברים ל"א י"ט

משה באזני כל קהל ישראל את דברי השירה הזאת עד תומם"³³
עד תומה של התורה, ועד הופעת תמימותם של ישראל.
"אסתר מן התורה מנין" - אסתר למדה ליצור מהפכים כאלה
מתוך התורה, אסתר המכנסת את כל היהודים "לך כנוס את
כל היהודים"³⁴, שואבת חילה מהעתיד, ובונה בקרבנו את
היכולות הנפשיות והרוחניות לעמוד בצל גללי חמורו של
משיח³⁵. רק ההשתחררות ממערכת קונספציות מוגבלות,
מעולם של הגדרות רוחניות כאלה שיוצרות פירוד בתורה
ובישראל, רק השתחררות כזו תאיר באור חדש על ציון ונזכה
כולנו יחד במהרה לאורו.
ועל כן "כל המועדים יהיו בטליון וימי הפורים לא יהיו נבטליון
לעולם"

³³ שם שם ל

³⁴ אסתר ד ט"ז

³⁵ סנהדרין צח:

